

Migració internacional i llars a Catalunya, 1996-2007

Andreu Domingo

Jordi Bayona

Centre d'Estudis Demogràfics, UAB

1

Processos migratoris i estructura de la llar: un estudi pendent

El principal focus d'atenció sobre l'estudi de les migracions internacionals és, sense cap mena de dubte, la relació que tenen amb l'economia, començant per l'impacte sobre el mercat de treball. D'aquest interès, comprensible si tenim en compte que la majoria de fluxos s'expliquen per l'evolució econòmica, es deriva tot un seguit de línies de recerca que mesuren directament o indirectament el balanç entre costos i beneficis de la immigració, els efectes de la immigració sobre diferents mercats i serveis –des de l'habitatge fins a l'escola o la sanitat, o el sistema de pensions, passant per les remeses de divises que generen. Pel que fa a la demografia, l'atenció prioritària s'adreça, d'una banda, a mesurar i caracteritzar els fluxos de les persones implicades i, de l'altra, a donar compte de les poblacions d'estrangers o d'immigrants residents en un territori determinat segons els seus comportaments de-

mogràfics –és a dir, la fecunditat i la nupcialitat, la mortalitat i les pròpies migracions i mobilitat, la seva relació amb la població no immigrada o autòctona– i l'evolució de la població en el seu conjunt. Economia i demografia es veuran, a més, abocades a respondre sobre l'evolució futura del fenomen. En tots aquests casos, en la dimensió estrictament econòmica o en la dimensió sociodemogràfica, se sol saltar directament del subjecte individual, el migrant, al col·lectiu de la població immigrada (per lloc de naixement) o a la població de nacionalitat estrangera (per nacionalitat). En canvi, poques vegades es considera la dimensió sociodemogràfica de la llar, tant en l'impacte de la immigració internacional en l'estructura de la llar com en la situació concreta del migrant dins la pròpia llar. Aquesta aparent manca d'interès no deixa de sorprendre en l'estudi d'un fenomen on la dimensió familiar i de la llar és òbviament fonamental com a catalitzador del moviment migratori, però també tenint en compte la relació estreta de la llar amb l'habitatge, el consum o les xarxes de solidaritat bàsiques de la població estrangera, així com les seves pautes de sociabilitat.

Treballs clàssics sobre el paper de les xarxes socials en els processos migratoris (Portes i Böröcz, 1982), així com estudis per al cas espanyol (Camarero i García, 2004; Aparicio i Tornos, 2005; Pascual de Sans, 2007) palesen la centralitat de la família en la constitució dels corrents migratoris. Els estudis sociodemogràfics sobre família i migració, però, sovint se centren en la dinàmica més que no pas en l'estructura, en la formació de noves famílies (nupcialitat i fecunditat) o en el reagrupament familiar. L'anàlisi demogràfica de les estructures de la llar ha estat menys freqüent que el de les dinàmiques, per les dificultats del registre i per la relativa novetat del fenomen. D'aquesta manera, els treballs produïts per a Espanya tracten el tema com un subapartat de l'estructura de la llar de tota la població en general (Requena, 2001 i 2006), com a òptica complementària per copsar altres fenòmens (Garrido i Toharia, 2004), o han fet una explotació descriptiva i puntual a partir de les principals estadístiques de població on es recull la informació sobre l'estructura de la llar, és a dir, del padró de població de 1996 (Domingo, Brancós i Bayona, 2002), o del Cens de població de 2001 (Domingo i Parnau, 2006; Domingo i Bayona, en premsa), per al cas d'Espanya o per al cas de Catalunya (Bayona, en premsa). Aquest article parteix dels principals resultats d'aquests treballs que mostren com tant per al conjunt d'Espanya, com per a Catalunya i per al municipi de Barcelona, el temps d'arribada i la composició per sexes dels efectius són determinants en l'estructura de la llar.

En un moment en què s'havia estès la utilització de l'evolució de les tipologies de la llar com a indicador indirecte del procés de convergència o divergència de l'evolució demogràfica a Europa, i que moltes vegades es pressuposava que les diferents tipologies de la llar podien mesurar la suposada modernitat en els comportaments familiars de la població de cada país (Kuijstein, 1996), l'impacte de la immigració internacional ha canviat completament aquesta interpretació. Quan l'aportació migratòria ha estat tan important com a Catalunya i a Espanya en els darrers deu anys, demogràficament parlant res ja no és el ma-

teix. Les estructures de la llar s'han vist alterades per partida triple: primer, per l'impacte del propi procés migratori en l'estructura de la llar; segon, per l'especificitat dels grups d'edat que protagonitzen els corrents migratoris; i, en darrer lloc, pels comportaments demogràfics diferencials dels immigrants que impliquen la formació de la família i que es veuran reflectits també a l'estructura de la llar. Així doncs, l'estudi de les estructures no només és essencial per entendre el procés migratori i les condicions de vida dels migrants, sinó que també ho és per copsar com ha canviat el conjunt de la nostra societat.

L'objectiu principal d'aquest article és, doncs, avaluar l'impacte de la immigració internacional en l'estructura de la llar a Catalunya, i fer un seguiment de l'evolució de les llars on viuen estrangers durant els darrers deu anys a partir de les dades de l'Estadística de població annexa al Padró de 1996, del Cens de 2001, i de les estimacions sobre les llars amb les dades de l'Enquesta de població activa per al segon trimestre de l'any 2007. Aquest exercici ens ha d'ajudar a comprendre el paper de les llars en els processos migratoris i a apuntar els possibles escenaris de futur que afectaran les llars on viuen estrangers.

2

La contribució dels estrangers al creixement del nombre de llars a Catalunya, 1996-2007

En els darrers deu anys, coincidint amb el període de més creixement dels fluxos migratoris internacionals, el nombre d'estrangers empadronats a Catalunya s'ha multiplicat per deu, dels 98.035 de l'any 1996 als 972.507 del padró continu d'1 de gener de 2007, al mateix temps que la població de Catalunya s'incrementa en més d'un milió d'habitants, des dels 6.090.040 de 1996 als 7.210.508 actuals. D'aquestes xifres obtenim que gairebé el 80% del creixement de la població catalana des de 1996 en endavant es deu al creixement de la població amb nacionalitat estrangera, sense considerar l'efecte de possibles nacionalitzacions.

Aquesta variació en l'evolució de la població, que es mantenia al voltant dels sis milions d'habitants des de 1981, es produeix també en el nombre de llars, que entre 1996 i el segon trimestre de 2007 passen dels 2.097.955 a més de 2.669.600. El ritme de creixement de les llars és superior al del creixement de la població, amb taxes anuals del 21,8‰ per a les llars i del 15,8‰ per a la població. El creixement de les llars no és un fenomen nou, de fet, si es considera el període 1981-1996, amb un increment molt baix de la població a Catalunya (se sumen 133.626 nous residents), s'observa com el nombre de llars havia augmentat en 328.997, amb un ritme per a les llars força superior al de la població, tant en nombres absoluts com en nombres relatius, i com a resultat de la contínua disminució de la grandària de la llar a Catalunya, que en el mateix període havia passat de 3,3 persones per llar a les 2,9.

Entre 1996 i 2001 s'inicia el període d'acceleració dels fluxos migratoris, i en cinc anys arriben 212 mil estrangers, si bé el creixement més important es produeix entre el 2002 i el 2006, amb més de mig milió d'estrangers. Entre 1996 i 2001, el nombre de llars a Catalunya creix en 217.901 unitats, fins a les 2.315.856 llars. D'aquest augment, un terç correspon directament al creixement de llars amb estrangers (de les 55.636 llars amb estrangers de 1996 s'arriben a les 125.188 el 2001) amb un increment de 69.552. En aquest mateix període la població catalana guanya 253.070 persones, lleugerament per sobre del creixement de les llars en el mateix interval, que continuen disminuint la seva dimensió mitjana, ara situada en 2,72 persones per llar.

Les dades del Cens de 2001 són les darreres que ens informen de les característiques de la població i de les llars on viuen, i es troben a l'inici de l'actual *boom* immigratori. Per conèixer què ha succeït després s'utilitzen les xifres de l'Enquesta de població activa (EPA), que ens permeten reconstruir l'evolució de les llars i la seva composició per nacionalitats. Les dades que s'analitzen són les corresponents a les microdades del segon trimestre de 2007, i l'evolució per a aquest mateix trimestre del ritme de les llars i els

seus residents des de 2002. Segons aquesta font, l'any 2007 Catalunya compta aproximadament amb 2.669.600 llars, on hi residien 7.111.667 persones.¹ Des del Cens de 2001, per tant, s'hauria tornat a produir un fort increment en el nombre de llars, amb aproximadament 354 mil llars més que al 2001, i la població hauria crescut en més de 750 mil persones. Si es compara amb períodes anteriors, la població hauria augmentat a un ritme força superior que les llars. De la mateixa manera que en el conjunt de la població, les noves llars amb estrangers es configuren com a cabdals per entendre l'evolució; des de 2001 a 2007 es creen 316 mil llars amb presència d'estrangers, que representen un 89% del creixement de les llars, és a dir, durant aquest període en vuit de cada nou llars noves hi ha presència de població de nacionalitat estrangera.² Al mateix temps, es frena la constant disminució de la grandària de la llar, que quedaria en 2,66 persones per llar, evolució directament relacionada amb la incorporació d'estrangers.

Si ens referim al conjunt d'anys analitzats, entre 1996 i 2007 a Catalunya el nombre de llars hauria augmentat en un mínim de 571 mil unitats (considerant el possible subregistre de l'EPA), un creixement del 27%, i la població hauria experimentat un increment d'un milió de persones, un 16%. Dues de cada tres noves llars creades entre 1996 i 2007 són llars amb estrangers (gairebé 385 mil).

Com es desprèn d'aquestes dades, el pes de les llars amb estrangers sobre el total de llars a Catalunya segueix una línia ascendent, sempre superior a la proporció d'estrangers sobre el total de la població.

1. Les dades de l'Enquesta de població activa (EPA) aporten un nombre de llars i de persones inferiors a les que recullen el Cens (un 3% menys de llars i un 0,7% de persones, en relació amb el Cens de 2001), o al Padró continu de població, pel que fa a les persones (un 2% menys a començament de 2007). Tot i això, les diferències no són significatives en l'evolució, encara que s'hagi de prendre amb precaució les dades comparatives entre Cens i EPA.

2. Si la comparació es fa amb les dades de l'EPA, entre el segon trimestre de 2001 i el de 2007 a Catalunya el creixement de les llars hauria estat de 453 mil, un 72% de les quals (326 mil llars) amb estrangers i 127 mil sense estrangers. El nombre de llars noves amb estrangers pràcticament no varia, en canvi augmenten les llars sense estrangers, pel seu subregistre a l'EPA si es compara amb el Cens.

L'any 1996, en un 2,7% de les llars catalanes hi vivia un estranger, per un 5,4% el 2001 i un 16,5% l'any 2007, any en què la població estrangera a Catalunya representa el 13,5% de la població. Aquestes llars, al mateix temps, estan compostes cada cop més únicament per persones amb nacionalitat estrangera: del 37,5% el 1996 es passa al 52,2% el 2001 i al 60,9% el 2007, en detriment de les llars on conviuen espanyols i estrangers. L'evolució creixent de les llars on tots són estrangers reflecteix la recent arribada d'aquests al país. A mesura que els estrangers porten més anys residint al país la possibilitat de llars formades per espanyols i estrangers augmenta, tant per l'increment dels matrimonis anomenats "mixtos" com pel de nacionalitzacions de part dels integrants de la llar, sobretot per a algunes nacionalitats on les nacionalitzacions són més fàcils, o fins i tot per fills d'estrangers que no poden adquirir la nacionalitat dels pares.³

3

L'impacte de la immigració internacional a l'estructura de la llar a Catalunya

A part de l'evolució del nombre de llars, amb les fonts estadístiques disponibles es pot reconstruir l'estructura de la llar i les seves característiques principals. La classificació que adopta l'Institut Nacional d'Estadística (INE) per establir l'estructura de la llar en el Cens de 2001 parteix de la classificació proposada per Peter Laslett (1972), en funció de la identificació i la quantificació dels nuclis familiars i de la presència o absència d'altres persones residint en el mateix habitatge. Com a nucli familiar s'entén una interpretació restringida de la família als llaços més estrets d'aliança i filiació; entre els primers hi ha les parelles (amb fills o sense, sempre que aquests no visquin amb la seva pròpia parella en la mateixa llar), i entre els se-

gons hi ha els nuclis monoparentals (pare o mare amb la descendència, amb les mateixes restriccions en relació amb els fills que en el cas anterior). Des de la distinció de nuclis i de la presència o no d'altres persones a la llar, s'adopta una tipologia de cinc grans grups de llars (que no coincideix exactament amb la tipologia de l'Institut d'Estadística de Catalunya aplicada l'any 1996, però que es pot reordenar de manera coincident).

En els resultats que es presenten a continuació s'ha decidit donar més rellevància a l'existència del nucli familiar i al tipus de nucli (parelles o monoparentals), que a la relació de parentiu de les persones que viuen en una mateixa llar. D'aquesta manera, es mostren cinc grans tipus de llar: 1) les llars unipersonals, on solament hi viu una persona; 2) les llars sense nucli, compostes per dues persones o més que no formen nucli familiar, independentment que siguin o no parents; 3) les llars formades per parelles, amb les llars nuclears simples formades per parelles amb fills o sense, en absència d'altres persones, i les llars nuclears complexes on a més de la parella amb fills o sense hi resideixen altres persones, altre cop amb independència que hi hagi o no un vincle familiar; 4) les llars monoparentals, on els nuclis són formats per pare o mare i la seva descendència, inclosos els nuclis simples i els complexos, en funció de la presència d'altres persones a la llar; i 5) les llars múltiples, on conviuen un mínim de dos nuclis familiars.

3.1

L'evolució de les llars

Primer es presenta la informació des del punt de vista de les llars, i posteriorment es reconstrueix la mateixa informació de la llar des del punt de vista dels individus que hi resideixen. Es recullen les dades de l'Estadística de població annexa al Padró de 1996, les del Cens de 2001, i les de l'Enquesta de població activa del segon trimestre de 2007. Abans d'interpretar els resultats, cal tenir en compte les diferències entre les dues primeres fonts i l'EPA, que afectarà els resultats que es presenten més endavant. Cal tenir en

3. L'any 2007, i sense considerar els menors de 16 anys, les llars amb estrangers on tots són estrangers representen tres de cada quatre llars amb estrangers.

compte que les dues primeres fonts són exhaustives i que inclouen la totalitat de la població, tot i que en el cas dels estrangers poden mostrar una possible subrepresentació. L'EPA, en canvi, és una enquesta que té la finalitat de conèixer la relació amb l'activitat econòmica de la població. Es realitza a unes 65 mil llars i uns 180 mil individus a tot Espanya, 6 mil i 16 mil dels quals a Catalunya. Per la pròpia metodologia en la recol·lecció de les dades, certs tipus de llars es troben menys representats. La comparació de les dades de l'EPA de l'any 2001 amb les del Cens de població del mateix any ens mostra una presència inferior de les llars unipersonals i més representació de les formades per parelles, especialment quan a la llar hi viuen fills. Aquest fet, que entre el conjunt de llars no és important, augmenta en el cas de la població de nacionalitat estrangera. D'una banda, pel nombre inferior de casos (recordem que el pes de les llars amb estrangers l'any 2001 és de poc més del 5%); de l'altra, per la major complexitat de la llar entre els estrangers que mostra el Cens. En aquest sentit, i segons l'EPA de 2007, considerem que el 16,5% de llars amb estrangers en pot haver fet millorar la cobertura. També cal tenir en compte que la recollida de dades pot afavorir la presència d'unes nacionalitats sobre unes altres, i esbiaixar la representació a favor de les nacionalitats més accessibles a l'enquesta (com ara els llatinoamericans⁴).

Des de la perspectiva de les llars, l'acceleració dels fluxos migratoris i, per tant, de la població estrangera resident s'observa clarament en l'increment de certs tipus de llars, com ara les que no tenen nucli, que l'any 1996 representaven un 6,1% de les llars amb estrangers i l'any 2001 són un 19,7%. Tot i que en els grans tipus de llars les diferències no són remarcables, com s'observa en el quadre 1, quan es desagreguen en categories menors i per sexe i edat s'observen diferències més grans, per la major complexitat associada al

procés migratori i per l'estructura per edats dels estrangers.

D'aquesta manera, entre 1996 i 2001 les diferències més grans apareixen entre les llars complexes, que són les formades per parelles o monoparentals amb la presència d'altres persones, i les llars simples, que no inclouen altres persones. L'any 1996 en les llars amb estrangers el nombre de llars complexes és de l'11,5%, percentatge que cinc anys més tard es dobla per arribar al 22,7%. En canvi, les llars nuclears simples tenen un pes descendent (del 61,8% el 1996 i del 37,2% el 2001) i menor que entre les llars sense estrangers (del 70,7% i el 66,2% respectivament). Les llars múltiples també mostren una major prevalença entre els estrangers, i tot i que són poc representatives doblen els percentatges assolits en les llars sense la seva presència.

En darrer terme, les unipersonals tenen menys representació entre els estrangers. La diferència principal en aquest tipus de llar és la composició per sexe i edat: les que no tenen estrangers són llars envellides i feminitzades, en canvi, el conjunt de llars amb estrangers tenen un perfil més jove i masculinitzat.

L'acceleració dels fluxos migratoris que cospa el Cens de 2001 es veu clarament reflectida en l'evolució dels tipus de llar. En els cinc anys considerats, si el conjunt de llars amb estrangers es multiplica per 2,3 les tipologies de llars que creixen més són les llars sense nucli (de 3.425 a 24.668, es multipliquen per 7,2) i totes les llars complexes (de 6.438 a 28.362, es multipliquen per 4,4), especialment les llars monoparentals formades a partir d'un pare més els fills més altres persones (es multipliquen per 8, de 290 llars a 2.364); són llars que s'haurien d'entendre com a llars originades en una etapa inicial del procés migratori, amb estratègies de suport entre individus en un primer moment d'arribada i sovint un permís de residència (vegeu Ajenjo i Blanes, 2008). En uns anys d'acceleració del creixement migratori, on el 42% dels estrangers havien arribat a Catalunya des de 1999, les formes de la llar que més creixen són les de major complexitat, i que tenen menys pes dins del conjunt de llars a Catalunya. Les llars sense nucli en

4. Si es compara la població segons la nacionalitat entre l'EPA del segon trimestre de 2007 i el Padró continu d'I de gener del mateix any, els americans tenen una sobrerrepresentació d'un 25%, aproximadament, i els africans d'un 4%; en canvi, asiàtics (un 60% menys) i europeus (un 15% menys) tenen menys pes en l'EPA que en el Padró.

Quadre 1

Estructura de les llars a Catalunya en funció de la presència d'estrangers a la llar, 1996 i 2001										
1996	Tots estrangers	%	Algun estranger	%	Total estrangers	%	Sense estrangers	%	Total Catalunya	%
Llars unipersonals	9.094	43,4	—	—	9.094	16,3	354.021	17,3	363.115	17,3
Llars sense nucli	1.747	8,3	1.678	4,8	3.425	6,2	51.431	2,5	54.856	2,6
Llars formades per parelles	8.225	39,3	27.636	79,6	35.861	64,5	1.396.253	68,4	1.432.114	68,3
Parella sense fills	3.025	14,4	7.241	20,9	10.266	18,5	395.620	19,4	405.886	19,3
Parella amb fills	4.090	19,5	16.108	46,4	20.198	36,3	875.694	42,9	895.892	42,7
Parella sense fills amb altres persones	434	2,1	1.132	3,3	1.566	2,8	35.518	1,7	37.084	1,8
Parella amb fills amb altres persones	676	3,2	3.155	9,1	3.831	6,9	89.421	4,4	93.252	4,4
Llars monoparentals	1.553	7,4	3.376	9,7	4.929	8,9	192.143	9,4	197.072	9,4
Pares amb fills	391	1,9	629	1,8	1.020	1,8	35.870	1,8	36.890	1,8
Mares amb fills	933	4,5	1.935	5,6	2.868	5,2	136.579	6,7	139.447	6,6
Pares amb fills amb altres persones	94	0,4	196	0,6	290	0,5	3.707	0,2	3.997	0,2
Mares amb fills amb altres persones	135	0,6	616	1,8	751	1,3	15.987	0,8	16.738	0,8
Llars múltiples	316	1,5	2.011	5,8	2.327	4,2	48.471	2,4	50.798	2,4
Total	20.935	100,0	34.701	100,0	55.636	100,0	2.042.319	100,0	2.097.955	100,0

2001	Tots estrangers	%	Algun estranger	%	Total estrangers	%	Sense estrangers	%	Total Catalunya	%
Llars unipersonals	20.592	31,5	—	—	20.592	16,4	464.032	21,2	484.624	20,9
Llars sense nucli	13.791	21,1	10.877	18,2	24.668	19,7	77.593	3,5	102.261	4,4
Llars formades per parelles	24.467	37,5	40.100	67,0	64.567	51,6	1.400.972	64,0	1.465.539	63,3
Parella sense fills	6.781	10,4	10.184	17,0	16.965	13,6	444.045	20,3	461.010	19,9
Parella amb fills	8.710	13,3	16.602	27,7	25.312	20,2	829.893	37,9	855.205	36,9
Parella sense fills amb altres persones	3.867	5,9	4.849	8,1	8.716	7,0	48.401	2,2	57.117	2,5
Parella amb fills amb altres persones	5.109	7,8	8.465	14,1	13.574	10,8	78.633	3,6	92.207	4,0
Llars monoparentals	4.785	7,3	5.575	9,3	10.360	8,3	208.203	9,5	218.563	9,4
Pares amb fills	812	1,2	447	0,7	1.259	1,0	31.378	1,4	32.637	1,4
Mares amb fills	1.513	2,3	1.516	2,5	3.029	2,4	144.151	6,6	147.180	6,4
Pares amb fills amb altres persones	1.231	1,9	1.133	1,9	2.364	1,9	6.938	0,3	9.302	0,4
Mares amb fills amb altres persones	1.229	1,9	2.479	4,1	3.708	3,0	25.736	1,2	29.444	1,3
Llars múltiples	1.680	2,6	3.321	5,5	5.001	4,0	39.868	1,8	44.869	1,9
Total	65.315	100,0	59.873	100,0	125.188	100,0	2.190.668	100,0	2.315.856	100,0

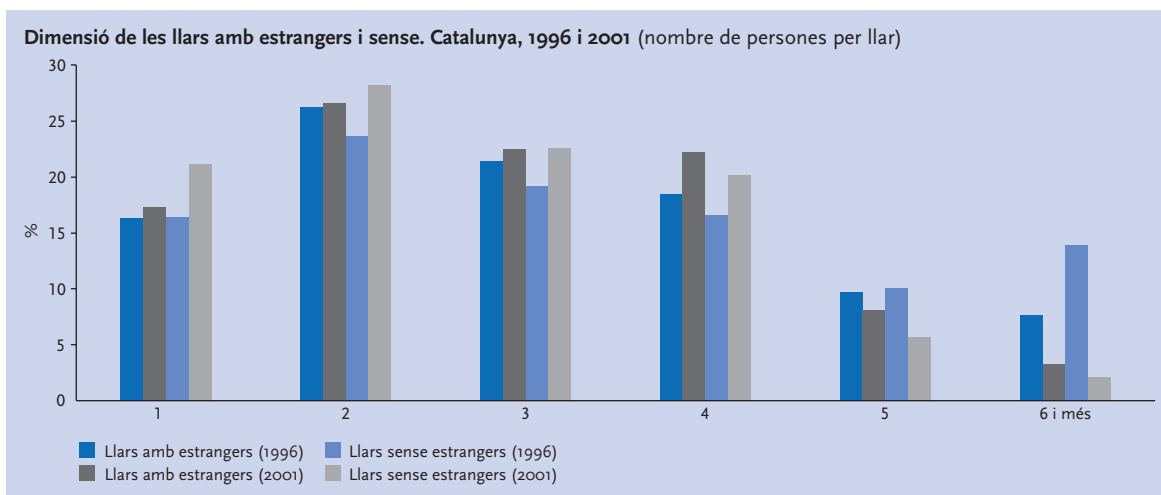
Font: Estadística de població annexa al Padró de població de 1996 i Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

són un exemple: el 6,2% d'aquestes llars el 1996 eren llars amb estrangers, percentatge que el 2001 s'incrementa fins al 24,1%.

Una segona característica de les llars amb estrangers és la seva major dimensió, que ha tendit a créixer. L'any 1996, el 7,7% de les llars amb estrangers tenen més de sis persones, per un 3,3% entre la resta de les llars. El 2001 les diferències augmenten i

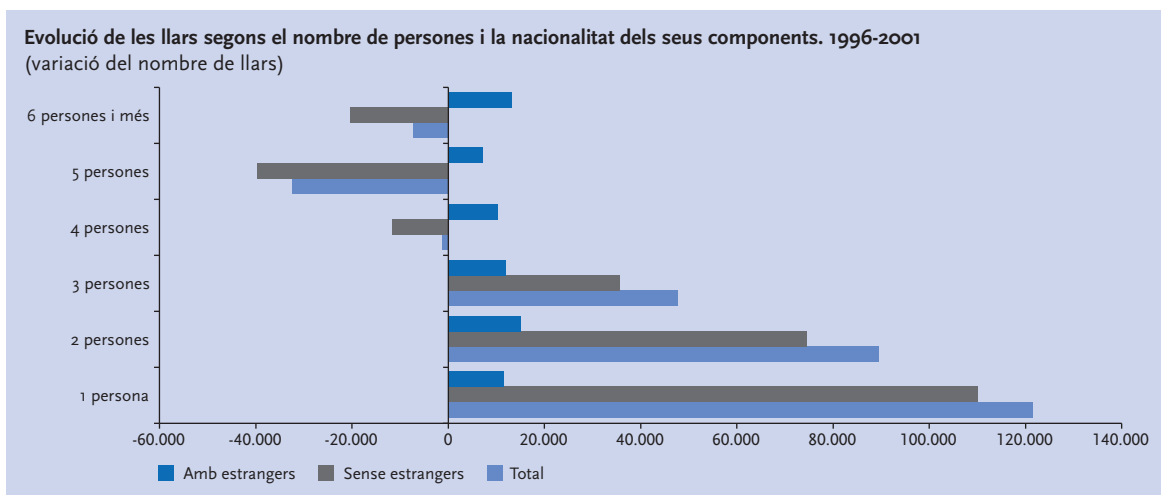
aquests percentatges són, respectivament, del 13,9%, i del 2,1%. El 72% de les llars sense estrangers tenen tres membres o menys, mentre que el 40,6% de les llars amb estrangers tenen quatre persones o més. La proporció de llars amb estrangers sobre el total de llars amb 6 persones o més passa del 6% el 1996 fins al 27% el 2001 (gràfic 1 i 2). En el conjunt de Catalunya guanyen cada vegada més pes les llars d'una o

Gràfic 1

Font: Estadística de població annexa al Padró de població de 1996 i Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Gràfic 2

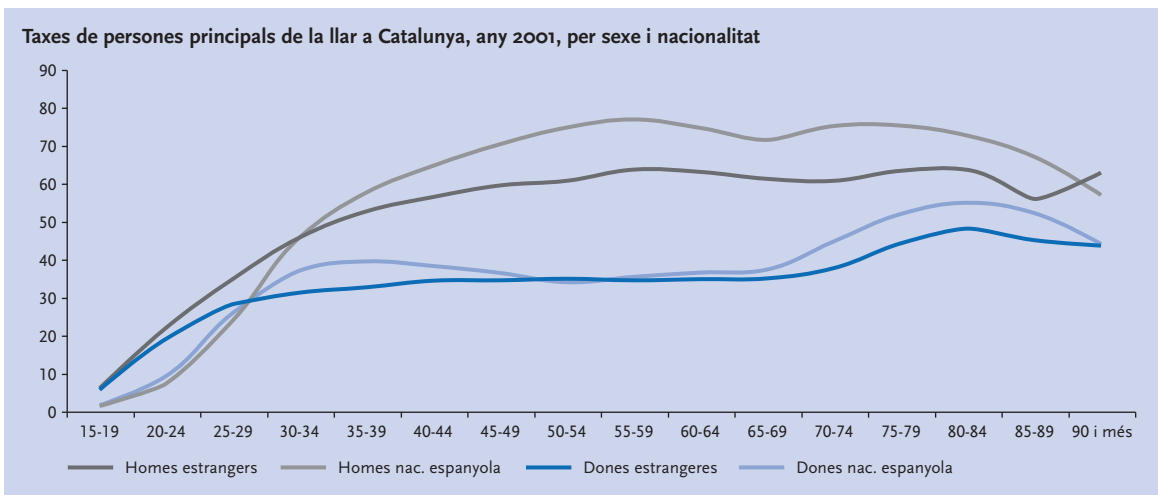
Font: Estadística de població annexa al Padró de població de 1996 i Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

dues persones, i disminueixen les llars formades per quatre persones o més. La presència d'estrangers, per tant, actua frenant lleugerament aquesta evolució en el conjunt de llars.

L'any 2001, la dimensió mitjana de les llars se situa en 2,72 persones (2,9 a Espanya), i en les llars amb estrangers en 3,40 persones (3,3 a Espanya). L'any 2001 fins a 426.096 persones viuen en llars amb estrangers, un 28,5% d'ells amb nacionalitat espanyola.

Un tercer punt en la composició de les llars, i en relació directa amb la demanda d'habitatge, és l'evolució de les taxes de persones principals de la llar, que en definitiva ens assenyalen el nombre d'habitats encapçalats per població de nacionalitat estrangera. Aquest càlcul s'ha fet amb el Cens de 2001, on 92.656 estrangers apareixen com a persona de referència de la llar. El nombre de persones principals per resident és superior entre els estrangers única-

Gràfic 3

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

ment en les edats més joves, entre els 15 i 29 anys, tant per als homes com per a les dones, mentre que en la resta d'edats considerades se situen per sota (gràfic 3), sobretot en el cas dels homes. Entre els més joves els estrangers encapçalen un 12% de les llars. Un segon fet que cal comentar és que les diferències entre les dones són menors, fet que estaria relacionat amb els desequilibris per sexe en les nacionalitats, sobretot amb la feminització dels fluxos llatinoamericans en un primer moment d'incorporació.

3.2

On viuen els estrangers?

L'altra perspectiva que cal abordar és la que es deriva de l'observació des de l'òptica de les persones. Aquesta aproximació ens permet aprofundir l'anàlisi segons el sexe i l'edat de l'individu, i també segons la nacionalitat, i introduir altres variables com la relació amb la persona principal de la llar. A continuació, i a partir de les dades del Cens de 2001, es presenten les principals característiques de la llar associades a les persones que hi resideixen.

La població segons el tipus de llar on resideix es presenta al quadre 2 per cada agregat continental (dis-

tingint entre la UE-15 i la resta d'Europa) i sexe. Les diferències són considerables i s'expliquen per les divergents estratègies migratòries.

La població de la UE-15 és la que mostra una distribució en la llar més similar a la de la població amb nacionalitat espanyola, com també els contrastos més grans en relació amb la resta d'agrupacions continentals. Destaca, per una banda, per les similituds entre sexes i, de l'altra, per la seva presència en llars unipersonals, amb valors que doblen fins i tot els de la població amb nacionalitat espanyola (15,2% i 15,1%, homes i dones, per 6,3% i 9,1%). La representació en llars sense nucli és també força superior (11,8% i 13,0%, per tan sols 3,2% i 3,7%), i són els que en general viuen més en llars formades per parelles, tot i que en menor proporció que la població amb nacionalitat espanyola (64,2% i 61,0%, per 79% i 72,6%).

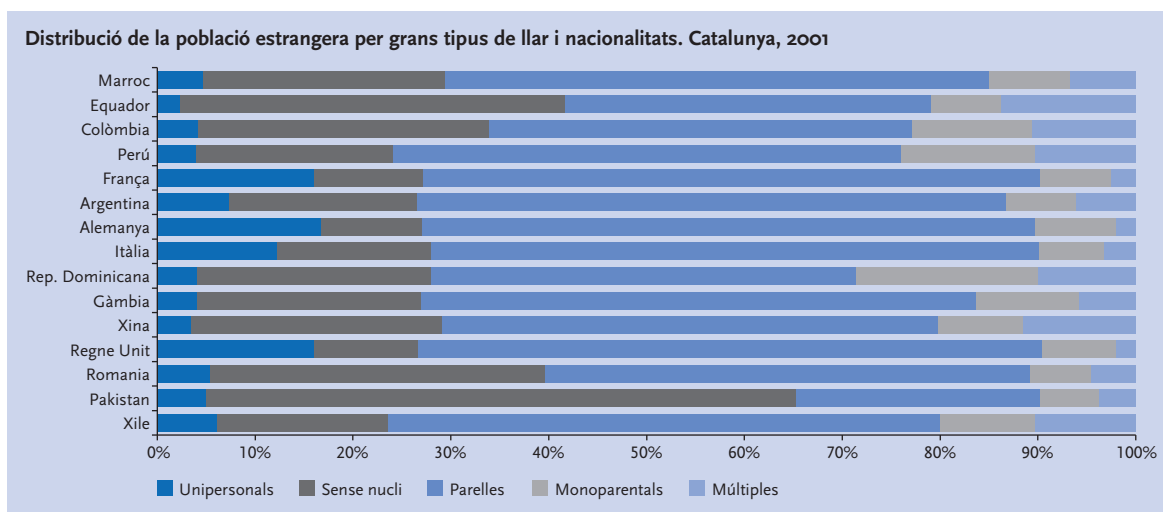
En la resta d'agrupacions considerades, a excepció de la resta d'Europa –que el 2001 era un col·lectiu molt reduït– es repeteixen uns elements comuns: 1) hi ha fortes desigualtats entre sexes; 2) una menor representació de llars unipersonals; 3) es mostren valors força elevats de llars sense nucli; 4) en les llars de parelles i monoparentals tenen més pes les formes

Quadre 2

Distribució de la població de nacionalitat estrangera i espanyola segons el tipus de llar, per agregats continentals i sexe, 2001												
	Unió Europea (15)		Resta d'Europa		Àfrica		Amèrica		Àsia		Nac. espanyola	
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones
Unipersonals	15,2	15,1	8,5	7,6	6,9	2,2	5,1	4,6	4,9	3,8	6,3	9,1
Sense nucli	11,8	13,0	29,4	22,2	32,1	17,9	28,3	27,0	40,0	23,7	3,2	3,7
Llars formades per parelles	64,2	61,0	51,1	57,0	47,3	63,8	47,9	46,7	39,7	55,0	79,0	72,6
Parella sense fills	21,3	19,5	9,9	13,8	2,7	3,7	5,9	7,2	3,5	5,8	15,4	14,6
Parella amb fills	31,3	30,4	15,9	18,2	18,4	28,3	15,7	14,0	12,5	19,2	54,5	48,6
Parella sense fills més altres	5,1	4,6	12,5	11,3	6,4	6,4	9,6	9,2	8,6	9,8	2,6	2,7
Parella amb fills més altres	6,5	6,4	12,7	13,6	19,9	25,5	16,7	16,3	15,1	20,2	6,5	6,7
Llars monoparentals	6,4	8,6	6,8	8,2	8,1	8,8	8,5	11,8	8,0	8,6	7,8	10,7
Pare amb fills	1,9	0,6	1,1	0,3	1,5	0,9	0,7	0,2	1,3	0,6	1,9	0,6
Mare amb fills	1,4	4,7	1,0	2,8	0,3	1,2	1,7	3,4	0,3	1,6	4,0	7,7
Pare amb fills més altres	1,6	1,4	2,6	1,9	5,2	4,3	1,7	1,1	4,9	3,4	0,6	0,3
Mare amb fills més altres	1,5	1,9	2,0	3,3	1,2	2,4	4,3	7,0	1,4	2,9	1,2	2,0
Múltiples	2,5	2,2	4,2	5,0	5,6	7,2	10,2	10,0	7,4	9,0	3,8	3,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Gràfic 4

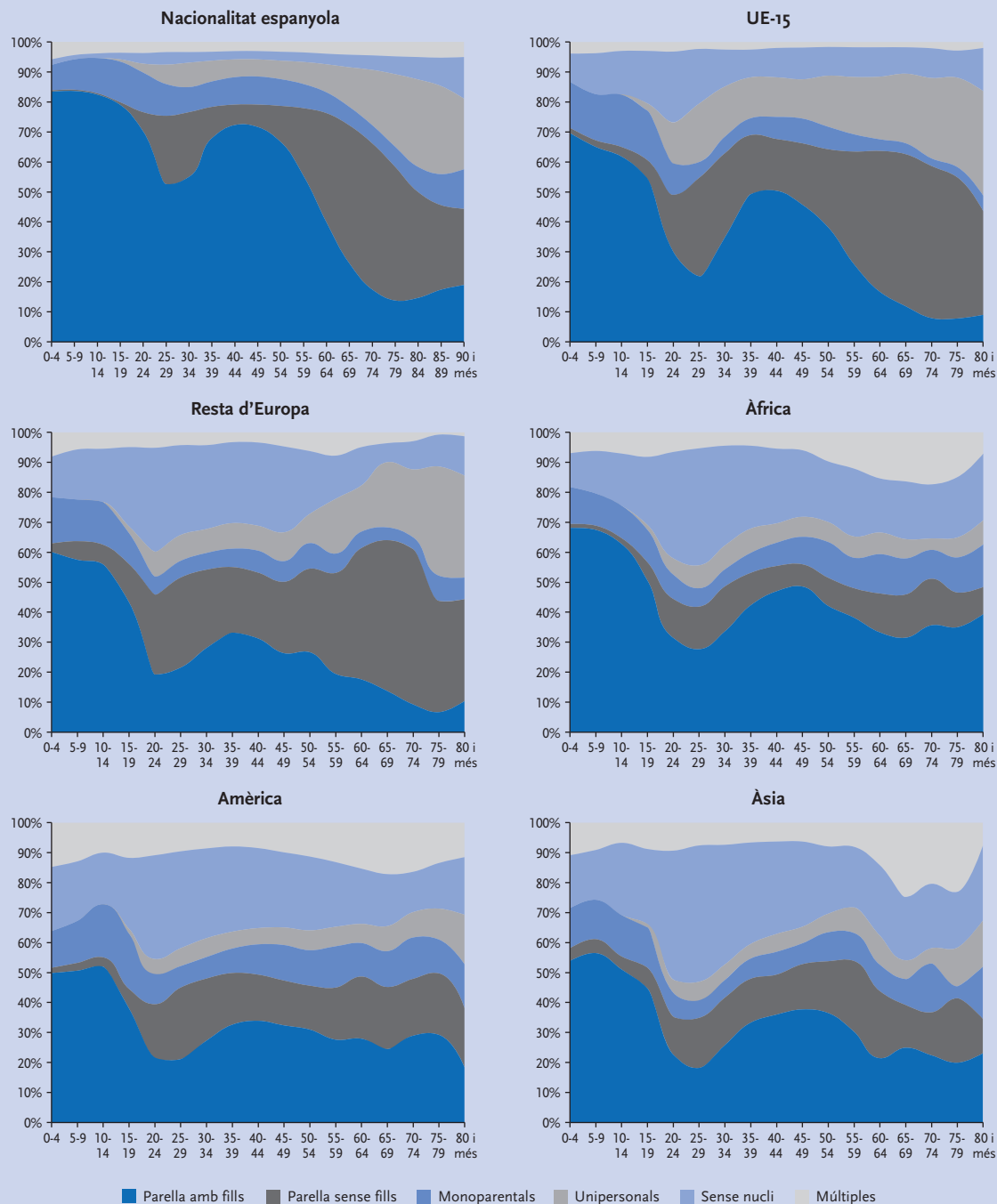
Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

complexes que les simples; i 5) hi ha també una presència superior de les llars múltiples.

Per sobre d'aquesta generalització, destaquen certes tipologies de la llar en cadascun dels agregats continentals. Entre els africans, el 32% d'homes viu en llars sense nucli familiar, enfront del 18% de dones, que viuen preferentment en llars de parelles (63,8%),

en especial quan hi ha fills. Entre els americans les diferències entre sexes segons el tipus de llar són gairebé inexistents. Crida l'atenció la sobrerrepresentació en llars monoparentals de les dones (11,8%), i l'alta proporció de llars múltiples en ambdós sexes (per sobre del 10%). Entre els asiàtics també hi ha grans disparitats segons el sexe i el tipus de llar. En l'agrupació

Gràfic 5

Tipologia de la llar segons l'edat i la nacionalitat. Catalunya, 2001

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

continental destaca l'alta proporció d'homes en llars sense nucli familiar (el 40%), mentre que el 55% de les dones es troben preferentment en llars de parelles.

Per nacionalitats, la diversitat entre tipus de llar encara és més gran, i el pes de les llars sense nucli familiar es correspon, en algunes nacionalitats, amb un estadi recent de la immigració. Aquests són els casos dels pakistanesos (el 60,4% en llars sense nucli), però també dels equatorians (el 39,4%), una de les nacionalitats amb més acceleració dels fluxos migratoris just abans de la realització del Cens. En contraposició, els alemanys, britànics i francesos es troben, per sobre del 16%, en llars unipersonals, i més d'un 60% viu en llars de parelles. En les llars monoparentals els dominicans són els més representats (el 18,6%), però també peruans i colombians (13,7% i 12,2%), coincidint, en els tres casos, amb nacionalitats feminitzades en què la dona és la capdavantera a l'inici del procés migratori. En darrer terme, en les llars múltiples són els equatorians qui tenen més representació (13,7%) o els xinesos (11,5%), un tipus de llar que entre els europeus comunitaris és poc significativa (gràfic 4).

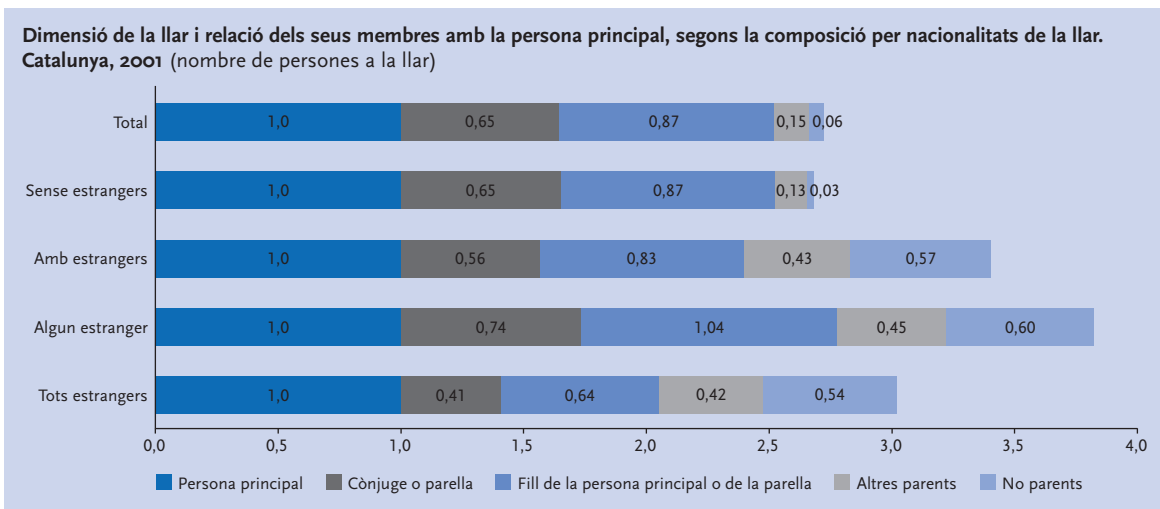
En relació amb l'any 1996 (Domingo, Brancós i Bayona, 2002) la distribució de la població estrangera segons el tipus de llar on viu mostra una evolució cap a una major complexitat, amb un fort creixement del pes de les llars sense nucli en detriment de les llars constituïdes per parelles, mentre que també augmenta el pes de les llars de parelles amb fills i altres persones.

L'edat és un dels factors cabdals a l'hora d'observar el tipus de llar on resideix un individu. Per a la població amb nacionalitat espanyola a Catalunya, l'estructura de la llar reflecteix bàsicament l'evolució en el cicle de vida dels individus. Per contra, per als estrangers és l'etapa del procés migratori, especialment per als que han arribat més recentment, el que condiciona el tipus de llar on viuen. En el gràfic 5 s'ha representat segons l'agrupació continental i l'edat el tipus de llar on resideixen, i s'hi ha afegit la representació de la població amb nacionalitat espanyola. Es pot observar com la presència en llars formades per la parella més

els fills (independentment de si hi viuen altres persones) és majoritària entre la població autòctona fins a arribar als 60 anys, amb una inflexió entre els 25 i els 34 anys d'edat, com a resultat del procés d'emancipació i en benefici de les llars de parelles sense fills. Al mateix temps, les llars unipersonals guanyen pes amb l'envelliment, sobretot per sobre dels 75 anys (principalment entre les dones), i les llars sense nucli només superen el 10% per sobre dels 90 anys d'edat. Entre els estrangers, en canvi, s'observa una evolució força diferent per cada agrupació continental. Entre els europeus comunitaris sobresurten les llars sense nucli en les edats joves (una de cada quatre llars entre els 20-24 anys) i les unipersonals (el 19% entre 25 i 29 anys), llars que també són força representades per damunt dels setanta anys. Al mateix temps, també es poden destacar les llars de parelles sense fills (més de la meitat de les llars per sobre dels 60 anys) amb més importància que no pas entre els autòctons.

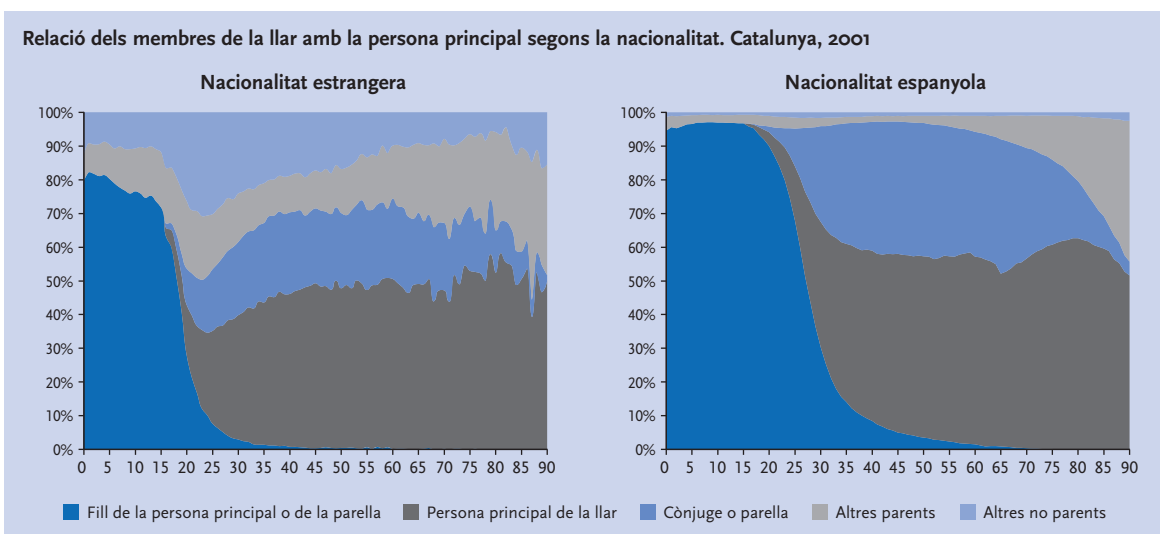
En les altres agrupacions són predominantment les llars sense nucli les que més sobresurten. Aquest fet es produeix amb més intensitat en les edats centrals del procés migratori, entre els 24 i 35 anys d'edat, on es pot pressuposar una major inestabilitat en l'ocupació coincidint amb un moment inicial d'arribada al país. Un 39% dels africans i un 45% dels asiàtics entre 25 i 29 anys resideixen en llars sense nucli, i aquest a més és el grup d'edat en ambdós casos amb els efectius de població més nombrosos. Són xifres que també mostren diferències entre homes i dones; els primers, capdavanters del procés en la majoria de nacionalitats d'aquests dos continents, es troben majoritàriament en aquestes llars (49% i 54% pels homes africans i asiàtics, per 19% i 28% entre les dones, en els 25-29 anys). En els altres tipus de llars les diferències són menors. És el cas de les monoparentals, amb una implantació similar, tot i que amb més pes entre els llatinoamericans, o les llars de parelles sense fills, poc habituals entre els africans. Finalment, les llars múltiples acullen un percentatge sempre més important dels estrangers (a excepció dels europeus comunitaris), i prenen la major representativitat en les edats més avançades.

Gràfic 6

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Gràfic 7

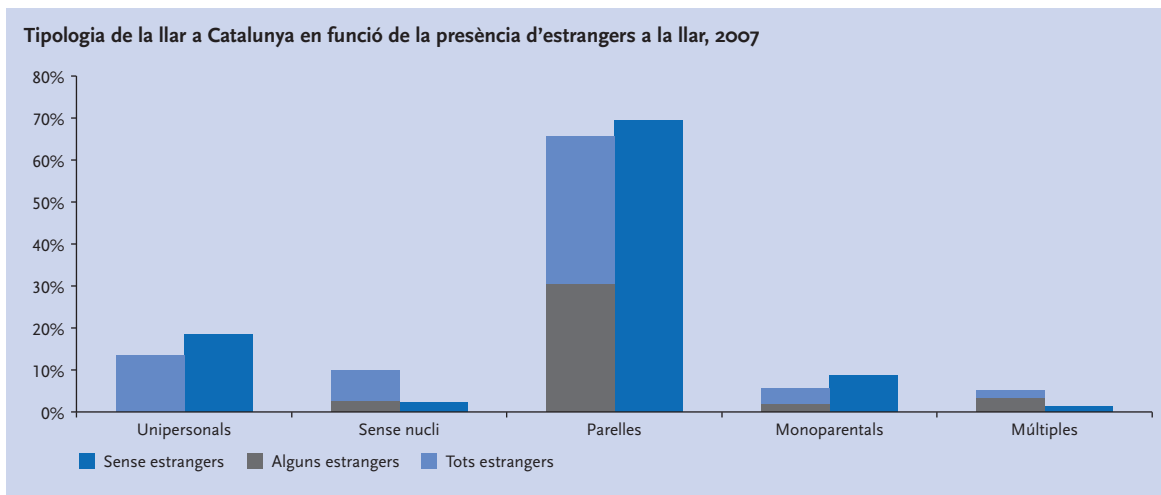

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Finalment, a més del tipus de llar on es resideix, coneixem quina és la relació entre els membres de la llar a partir de la relació amb la persona de referència de cada llar. Entre les llars amb estrangers, la major dimensió de la llar ve donada per una presència més elevada d'altres persones a la llar fora del propi nucli familiar, es trobin o no emparentades amb la persona de

referència. Pel conjunt de la població, les 2,72 persones de mitjana d'una llar es reparteixen en la persona principal (1 persona a cada llar), els cònjuges o parelles (0,65), els fills (0,87), amb un pes poc important de les altres persones, siguin parents (0,15) o no ho siguin (0,06) (gràfic 6). En les llars amb estrangers, la presència de cònjuges o fills és lleugerament inferior, i en

Gràfic 8

Font: Enquesta de població activa, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

canvi guanyen pes els altres parents (0,43) i sobretot els que no ho són (0,57), tot i la dificultat en alguns casos d'establir-ne correctament el grau de parentiu (per la inexistència dels dos cognoms) entre els estrangers.

En la representació de la relació amb la persona principal de la llar segons l'edat i la nacionalitat (gràfic 7) en les llars en què l'estranger es la persona principal s'observa més pes de persones que no pertanyen al nucli familiar estricte a totes les edats. Si entre la població espanyola és una situació associada a l'envel·liment, entre els estrangers es produeix especialment en les edats joves. En aquests mateixos grups d'edat, si entre els joves autòctons la posició de fill és majoritària (un 68% als 25 anys, per exemple), entre els estrangers de la mateixa edat és l'increment del 8%. Mentre que uns encara no s'han emancipat, els altres són els protagonistes del procés migratori.

4

La relació amb l'activitat

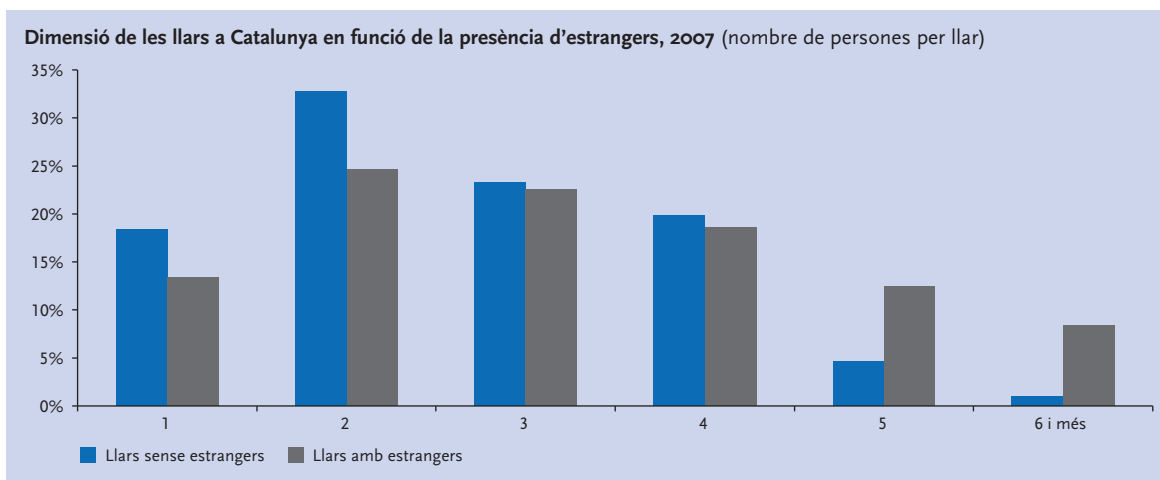
Amb l'Enquesta de població activa (EPA), i per al segon trimestre de 2007, s'ha reconstruït l'estructura de les llars –de manera similar a altres treballs per

al conjunt d'Espanya (Toharia, Requena i Garrido, 2000)– i la presència en aquestes llars de població de nacionalitat estrangera. L'EPA recull fins a 2,67 milions de llars a Catalunya, en 441 mil de les quals (un 16,5%) resideix població de nacionalitat estrangera.

Per la metodologia d'aquesta font, destinada a conèixer la relació de la població amb el mercat laboral i no pas les característiques de les llars, i per problemes en la recollida de dades, certs tipus de llars es trobaran amb més probabilitat dins de la mostra que d'altres. Per aquest motiu no es comparen els resultats de l'EPA amb els del Cens de 2001 i es llegeixen els resultats en l'evolució de la pròpia font. Tot i certes dificultats, l'EPA ens permet actualitzar les característiques de les llars amb estrangers, que des de 2001 han augmentat de forma prou significativa. Així, les llars amb estrangers es configuren com les llars protagonistes del creixement de les llars dels darrers anys a Espanya i Catalunya.

El conjunt de llars a Catalunya segueix disminuint en dimensió. Tot i que l'EPA ens mostra una dimensió més gran que al Cens (2,81 per 2,72 l'any 2001, a causa de la menor presència en l'enquesta de llars unipersonals), entre aquesta data i el 2007 la dimensió mitjana s'ha reduït en 0,15 punts, i arriba a les

Gràfic 9

Font: Enquesta de població activa, segon trimestre de 2007, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

2,66 persones per llar. Les llars on tots tenen nacionalitat espanyola són lleugerament inferiors, de 2,65 persones per llar, per 2,76 si en aquestes llars hi viu un estranger, xifra reduïda que ens fa pensar que es troba força per sota de la real.

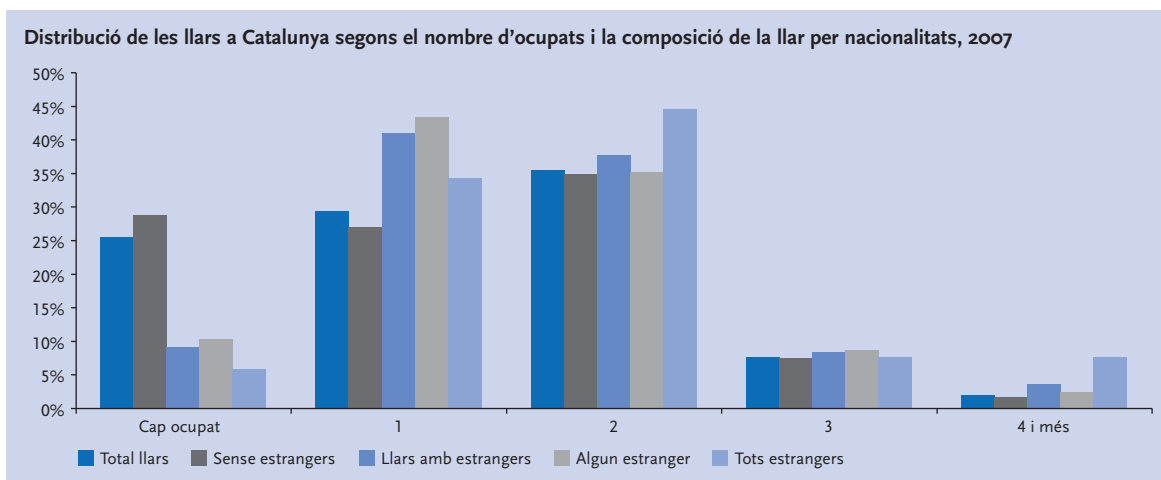
La comparació entre l'estructura de la llar de l'EPA de l'any 2001 amb la que ens mostra el Cens de 2001, amb diferències positives a l'EPA de nou punts a favor de les parelles i subrepresentació de llars unipersonals i sense nucli, i a diferència del que succeïa l'any 1991 on les dades eren força coincidents (Toharia i altres, 2000), fa que no entrem a fons en l'anàlisi de l'estructura de les llars amb estrangers. Tot i això, les dades del gràfic 9 ens confirmen les diferències entre llars amb espanyols i amb estrangers, especialment en la sobrerrepresentació de les llars sense nucli i la importància de les llars múltiples. A més, en l'evolució s'observa un augment continuat de la proporció de llars on tots els membres són de nacionalitat estrangera. Si comparem les llars amb estrangers i sense, vegem la major complexitat de la llar entre els estrangers. Les llars menys usuals entre la població amb nacionalitat espanyola (sense nucli, nuclears complexes i múltiples) sumen el 8,5% de les llars, percentatge que en les llars

amb estrangers es multiplica per quatre i arriba al 35,6%.

Destaca l'increment constant de les llars amb estrangers, i de la proporció que representen sobre el total, el 16,5%, que provoca que en certs tipus de llar la presència d'estrangers sigui cada cop més nombrosa. Les llars sense nucli familiar en són un exemple, amb un 48% amb estrangers, però també les múltiples, on s'arriba a un 46%. A les llars amb nucli familiar (considerant les parelles i les monoparentals), si únicament hi resideix el propi nucli familiar sense altres persones el pes dels estrangers és d'un 14%. Per contra, en les llars amb nucli familiar més altres persones, el pes de les llars amb estrangers arriba a una de cada tres d'aquestes llars a Catalunya. En definitiva, i com succeeix en recomptes anteriors, els estrangers estan més representats en les tipologies de la llar amb més complexitat, que significa també major dimensió: al 35% de les llars amb 5 persones i al 61,5% de les llars amb sis persones o més hi viuen estrangers (gràfic 9).

Per finalitzar, hem observat les llars des de la perspectiva de la relació amb l'activitat dels seus components, i hem distingit entre les situacions d'inactivitat i activitat, i en aquesta la d'ocupats o aturats, a més

Gràfic 10

Font: Enquesta de població activa, segon trimestre de 2007, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

del tipus de contractació dels assalariats (indefinida o no). En aquesta anàlisi es considera solament la relació amb l'activitat de la població amb 16 anys o més, i la composició per nacionalitats (tots estrangers, algun estranger o cap estranger) es refereix a les mateixes persones, és a dir, sense tenir en compte la presència de menors a la llar. Com es veurà a continuació, les llars amb estrangers destaquen per l'alta activitat dels seus membres, com era d'esperar per l'estructura per edats de la població estrangera, eminentment jove i en edat activa, però també per la major incidència de l'atur i de la contractació temporal.

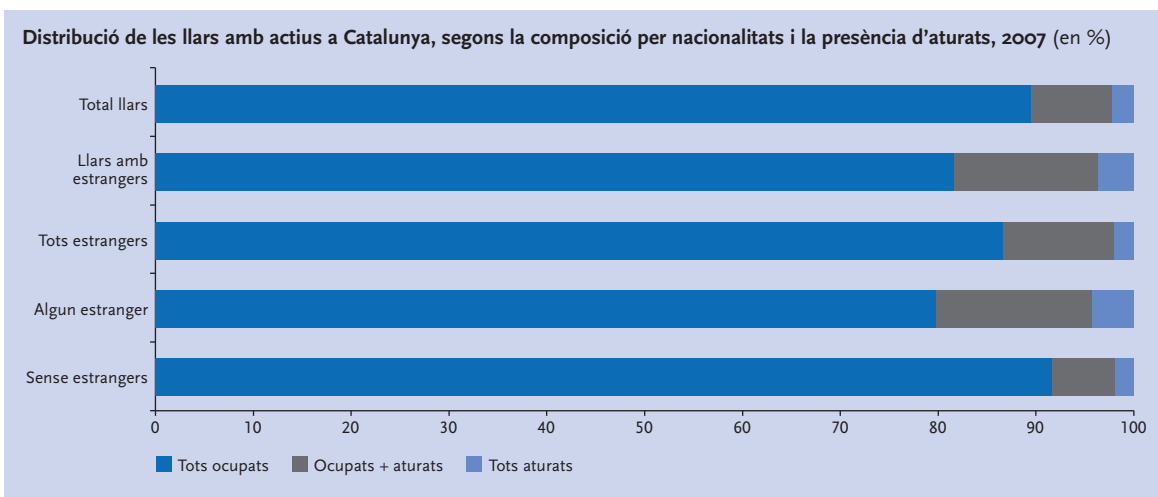
A la meitat de 2007, gairebé una de cada quatre llars a Catalunya (el 23,8%) és una llar sense cap persona activa. Aquest fet, relacionat directament amb l'envelliment, afecta fins a 636 mil llars, amb poca representació de les llars amb estrangers. L'estructura per edats de la població estrangera, amb una concentració al voltant de les edats més joves, com a conseqüència d'un procés migratori recent i de caràcter laboral, fa que tan sols unes 25 mil llars amb estrangers siguin llars sense actius, proporció molt baixa (un 5,7%) sobre el total de llars amb estrangers. Les llars on tots els membres són actius són majoritàries, un 41,7% entre el total, i encara més entre els estran-

gers (54,8%). La resta les formen tant inactius com actius, i representen un 34,5% entre el total, i un 39,4% en llars amb estrangers.

Si ens centrem en els ocupats, la situació majoritària a Catalunya és la de llars amb dos dels seus components ocupats, tot i que el percentatge de llars sense cap ocupat sigui elevat (vegeu el gràfic 10). A les llars amb estrangers, tot i la poca incidència dels casos sense cap ocupat (menys del 10%), la situació més comuna és amb un únic ocupat, encara que el pes de les llars amb dos ocupats o més sigui sempre superior. Les principals diferències entre llars amb estrangers o sense, pel que fa a ocupats, s'han d'anar a buscar en l'estructura desigual per edats dels dos col·lectius.

De les xifres d'inactius i les d'ocupats que s'han comentat, les dades dels aturats ens informen d'una incidència de l'atur en les llars amb estrangers que dobla la de les llars on tots els seus components tenen nacionalitat espanyola. En gairebé 1.821.000 llars catalanes tots els components es troben ocupats, és a dir, el 68% de totes les llars, xifra que entre els estrangers arriba al 77%, a 338 mil llars. Al contrari, tan sols l'1,7% de les llars catalanes són llars amb tots els seus membres actius aturats. D'aquestes 45 mil llars, una

Gràfic 11

Font: Enquesta de població activa, segon trimestre de 2007, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

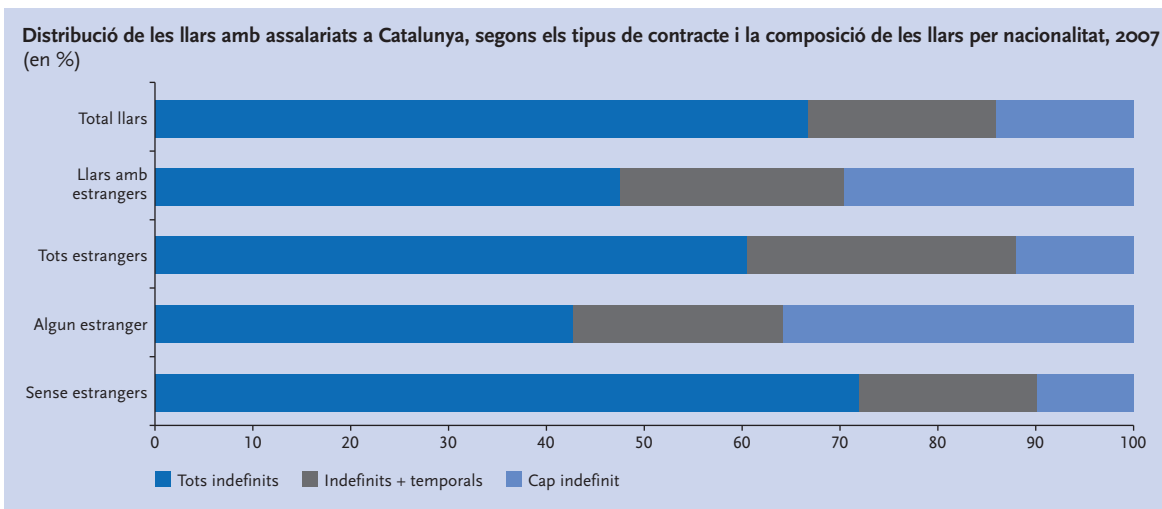
tercera part són llars amb estrangers, tot i que la incidència sobre el total de llars amb estrangers només és del 3,4%. En el gràfic 11 s'ha representat la incidència de l'atur en les llars amb ocupats (sense comptar-hi les llars on tots són inactius), i s'incideix en la composició de la llar on hi ha estrangers. En les llars amb estrangers la presència d'aturats arriba a doblar la de les llars sense estrangers, sobretot quan es tracta d'una llar d'espanyols i estrangers.

Hi ha més probabilitats de trobar llars amb aturats i ocupats a mesura que s'incrementa la grandària de la llar, però la situació dels estrangers és més precària per a totes les grandàries. Per exemple, en les llars d'un únic ocupat les diferències no són significatives, però en les llars amb dos ocupats (que són la majoria), les llars on tots els ocupats treballen són el 93,3% en les llars sense estrangers, i el 85,8% en les llars amb estrangers. En les llars de tres ocupats els percentatges són del 90,9% i del 72,7% respectivament, i en les llars de 5 ocupats i més, del 86,3% i del 46,0%. Les diferències en l'ocupació entre les llars amb estrangers i sense es mantenen independentment de la dimensió de la llar.

En darrer terme, i per ocupats assalariats (restant-hi els que treballen per compte propi), s'ha observat

el tipus de contracte, és a dir, si és indefinit o temporal, i la incidència dels assalariats amb contracte indefinit és menor en les llars amb estrangers. Aquest fet, d'altra banda normal ja que són els darrers a incorporar-se al mercat laboral i, a més, ho fan en un moment en què predomina la contractació temporal, fa que si bé entre el total de llars, a la meitat tots els assalariats tenen contracte indefinit, entre les llars amb estrangers només es dona en el 40% del casos. En una de cada set llars a Catalunya amb assalariats no hi ha cap contractat indefinit, percentatge que en les llars amb estrangers assoleix un 29,5% (vegeu el gràfic 12), per un 10% en les llars sense estrangers. Aquestes diferències no s'expliquen per l'estructura desigual d'edat de la població estrangera i nacional. A les llars sense estrangers, la temporalitat és major en les encapçalades per joves (per exemple, en un 18% de les llars amb persona de referència entre 25 i 29 anys, tots són temporals), i a les llars encapçalades pels de 50-54 anys, s'arriba al 6%. Entre les llars amb estrangers, independentment de l'edat de la persona principal, els valors sempre són força superiors, amb un màxim en les llars amb persona de referència entre 25-29 anys, on en el 36,5% de les llars no hi ha cap assalariat indefinit.

Gràfic 12

Font: Enquesta de població activa, segon trimestre de 2007, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

5

Conclusions: les llars amb estrangers, d'un cicle de bonança a un recessió?

La contribució principal de la immigració internacional a l'evolució de la població a Catalunya ha estat l'increment en el seu volum, per sobre de les transformacions experimentades en l'estructura per edats, tot i que segons l'escala territorial pot haver frenat o fins i tot pot haver invertit significativament els processos d'envelliment. La migració internacional ha accelerat el procés de formació de noves llars que a mitjan anys noranta ja superava el creixement de la població, i ha contrarestat la tendència a la disminució de la grandària de la llar que aleshores acompanyava l'increment del nombre de llars i que es devia sobretot a l'envelliment de la població. A més, l'aportació de la població estrangera ha significat la desconcentració per tipus de llar, exemplificada d'una banda pel creixement de llars sense nucli i, d'altra banda, per l'augment paral·lel de la complexitat de les llars. Tots dos tipus de llar són producte del propi procés migratori, i a tots dos l'element familiar hi és present.

Si passem del conjunt de la població a les diferències segons la nacionalitat, veiem que es produeix un procés divergent. Mentre que la grandària de la llar on viuen les persones de nacionalitat espanyola es continua reduint, la dels estrangers ha seguit creixent de forma notable d'acord amb l'augment dels fluxos migratoris rebuts des del 2001, tot i que part dels primers es puguin correspondre a immigrants nacionalitzats espanyols. Aquest fenomen pot traduir la sobreocupació d'habitatges moltes vegades denunciada, però per damunt de tot ret comptes de l'estructura d'edat i del cicle de vida diferenciat de la població de nacionalitat estrangera, a més de la ja esmentada pertorbació que el propi procés migratori en etapes primerenques podia introduir. Aquesta diferència d'estructura, amb un pes molt més important dels joves entre els estrangers, també explica la presència de la població jove estrangera que encapçala les llars (i habitatges) davant del pes relativament feble dels joves amb nacionalitat espanyola en la mateixa situació. La diferència demostra la dependència domèstica dels segons, és a dir, els estrangers a la mateixa edat són adults completament emancipats mentre que els espanyols continuen sent joves, encara que siguin més grans.

A més de les diferències en l'estructura entre les llars on viuen estrangers i on viuen espanyols, per la diferent estructura d'edat, és cabdal el paper del sexe. D'aquesta manera, els desequilibris d'efectius a favor d'un sexe, presents de bon començament en els fluxos migratoris i que repercuteixen en les característiques de les poblacions resultants, es tradueixen en tipologies de la llar on preval la presència d'homes o de dones, en la posició també radicalment diferent de les dones en un context migratori o en un altre, però així mateix en la seva posició dintre de la llar, com s'ha verificat amb el paper de persona principal. És evident que aquesta presència desigual afecta també els papers de gènere, amb una clara relació amb l'activitat (vegeu, per exemple, Martín Díaz, 2008, i Parella, 2003).

Quant a les dades més recents recollides per l'EPA, tot i que poden estar esbiaixades a favor de persones amb millors situacions en relació amb l'activitat com a conseqüència de la ja esmentada sobrerrepresentació de llatinoamericans, combinada amb la dificultat que pot tenir la mostra per captar les situacions més precàries, cal assenyalar les bones posicions a l'ocupació, tot i que sigui en unes condicions d'eventualitat i precarietat molt per sobre de la dels nacionals espanyols. En aquest sentit es reflectiria l'època de bonança econòmica, en què la posició de les persones i de les llars respecte a les condicions de vida ve determinada sobretot pel temps d'arribada al país, i actua de forma inversament proporcional a les condicions laborals. Però ens hauríem de preguntar quina seria la situació futura en el cas d'una recessió econòmica.

Els efectes de la crisi diferiran amb la pròpia naturalesa d'aquesta, segons si és molt forta i la durada. Però el primer que hauríem de tenir en compte és l'alentiment dels corrents migratoris de treballadors a mitjà termini, i el possible retorn o l'emigració cap a tercers països. De totes maneres, el retorn, tot i que pugui ser incentivat, podria estar més que compensat pel reagrupament familiar que se seguirà produint. Haurem de considerar que el retorn es produeix quan hi ha un espai social per retornar, però si aquesta crisi és global i també afecta els països d'origen, l'estratègia adoptada pot ser provar de passar el

temps de vaques magres a Catalunya, o fins i tot portar la família, amb la qual cosa el resultat paradoxalment seria un increment dels fluxos familiars. Tampoc no s'hauria de descartar l'arribada de migrants de països tercers de la UE com a efecte de l'aplicació de mesures més restrictives. Per altra banda, els efectes més notoris dependran tant del nivell d'instrucció i de la branca d'activitat on s'ocupi el migrant, com de l'estratègia masculinitzada o feminitzada dels corrents migratoris.

Els immigrants estan sobrerrepresentats precisament en alguns dels sectors que han sofert primer els inicis de la recessió, com la construcció. Les més perjudicades poden ser les llars fonamentades sobre estratègies masculinitzades, on les dones, si n'hi ha, no estan inserides en el mercat de treball, com per exemple els marroquins. Al mateix temps, fins ara, atesa la demanda massiva de mà d'obra no qualificada o especialitzada en graus mitjans, podem considerar que l'ocupació i la integració tant en el mercat com en les condicions de vida en general, tenint en compte les expectatives d'ascensió social, havia estat més evident en aquells immigrants estrangers amb un nivell d'instrucció més baix. En canvi, els estrangers amb graus d'instrucció més alts i ocupacions que no es corresponien a les seves titulacions, podien sentir la seva migració com un projecte de descens social i, per tant, frustrat. Amb la crisi econòmica, però, queden més exposades les persones que menys capital social tinguin, és a dir, els que tenen menys grau d'instrucció.

Per últim, cal fer notar que en una situació de crisi, la temptació de l'Administració pot ser tractar amb recel el creixement del reagrupament familiar, que és vist com a consumidor de recursos escassos dels serveis socials, a més en competència amb la població no immigrada. Tot i que el criteri d'antiguitat en el veïnatge s'haurà de tenir en compte forçosament, aquest recel no ha de fer oblidar que aquests nous habitants ja formen part de la població de Catalunya, i que a més les persones aportades per la immigració són, sense cap mena de dubte, la major riquesa que deixaran els moviments migratoris. Adequar els fluxos a les demandes estrictes del mercat no és en tot

cas funció de l'Administració, sinó vetllar per les millors condicions de vida dels habitants de Catalunya.

6

Referències bibliogràfiques

AJENJO, M.; BLANES, A. (2008). "Les formes familiars i de convivència". Fundació Jaume Bofill (2008). *Les condicions de vida de la població immigrada a Catalunya*. Mediterrània, Col·lecció polítiques, 63, pàg. 1-30.

APARICIO, R.; TORNOS, A. (2005). *Las redes sociales de los inmigrantes extranjeros en España. Un estudio sobre el terreno*. Madrid: Observatorio Permanente de la Inmigración, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

BAYONA, J. (en premsa). "Immigració, estructures de la llar i habitatge". *IX Setmana d'Estudis Urbans. Habitatge i societat. Noves demandes, nous instruments*. Lleida: Universitat de Lleida.

CAMARERO, L.; GARCÍA, I. (2004). "Los paisajes familiares de la inmigración". *RES*, núm. 4, pàg. 173-198.

DOMÍNGO, A.; BRANCÓS, I.; BAYONA, J. (2002). "Estrategias migratorias y estructuras del hogar en Cataluña, 1996". *Papers de Demografia*, núm. 202.

DOMÍNGO, A.; PARNAU, M. (2006). "Familia y estructura del hogar de la población de nacionalidad extranjera en España, 2001". *Papers de Demografia*, núm. 278.

DOMÍNGO, A.; BAYONA, J. (en premsa). "Los hogares de la población de nacionalidad extranjera en España, 2001". *Papers de Sociologia*.

GARRIDO, L.; TOHARIA, L. (2004). "La situación laboral de los españoles y de los extranjeros según la Encuesta de población activa". *Economistas*, núm. 99, pàg. 74-86.

IDESCAT (2000). *Llars i famílies a Catalunya, 1996*. Col. Estadística Social, Censos i Enquestes.

KUIJSTEN, A.C. (1996). "Changing Family Patterns in Europe, A Case of Divergence?". *European Journal of Population*, vol. 12, núm. 2, pàg. 115-143.

LASLETT, P. (1972). "Introduction: The History of the family". *Household and Family in Past Time*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 1-86.

MARTÍN DÍAZ, E. (2008). "El impacto del género en las migraciones de la globalización: mujeres, trabajos y relaciones interculturales". *X Congreso Internacional de Geocrítica*. Barcelona.

PARELLA, S. (2003). *Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación*. Rubí: Anthropos.

PASCUAL DE SANS, À. (Dir.) (2007). *Redes sociales de apoyo. La inserción de la población extranjera*. Madrid, Fundación BBVA.

PORTES, A.; BÖRÖZC, J. (1982). "Inmigración contemporánea: perspectivas teóricas sobre sus determinantes y modos de acceso". *ALFOZ*, núm. 91/92, pàg. 20-33.

REQUENA, M. (2001). "Los hogares en Europa, con especial referencia a España". Garrido Medina, L.; Toharia Cortés, L. (2001). *Condiciones de vida en España y en Europa*. Madrid: Instituto Nacional de Estadística, pàg. 31-74.

REQUENA, M. (2006). "Los hogares españoles en la perspectiva regional". Fernández Cordón, J.A.; Leal Maldonado, J. (Coord.). *Análisis territorial de la demografía española, 2006*. Madrid: Fundación Abril Martorell, pàg. 209-222.

TOHARIA, L.; REQUENA, M.; GARRIDO, L. (2000). "La Encuesta de población activa desde la perspectiva de los hogares". *Estadística Española*, 42, 146, pàg. 115-152.